

161 JAAR WACHTEN OP PARLEMENTAIRE CONTROLE

Paul Ponsaers¹

Inleiding

Deze bijdrage wil inzicht verschaffen in de wijze waarop de discussie over de controle op de Belgische burgerlijke en militaire inlichtingendiensten in ons land werd gevoerd. Doorheen de lectuur van deze bijdrage zal duidelijk worden dat deze controle nauwelijks het voorwerp is geweest van enig politiek debat. De redenen hiervoor zijn veelvuldig.

Op de eerste plaats dienen we vast te stellen dat de Grondwet in 1830, bij de Belgische onafhankelijkheid, op geen enkele wijze enige verwijzing inhield naar de inrichting van inlichtingendiensten in ons land. Slechts in 1998, met de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten, kwam een wettelijk kader tot stand. Opvallend is overigens dat deze wet er kwam *nadat* de toezichtswet, die de parlementaire controle installeerde op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten op 18 juli 1991 was tot stand gekomen². Deze situatie heeft met zich meegebracht dat de parlementaire controle op de Belgische Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten gedurende 161 jaar zonder enig kader functioneerde. Het resultaat hiervan was dat de discussie in het parlementair halfroond slechts uitzonderlijk werd gevoerd, naar aanleiding van opvallende, delicate gebeurtenissen of disfuncties. Kortom, de parlementaire controle bleef lange tijd anecdotisch van aard, bij gebrek aan wettelijke structuur en kader.

We kunnen ons de vraag stellen waarom de wetgever, de *primus inter pares* onder de machten, niet vroeger heeft voorzien in een dergelijk kader? In grote mate bleven de inlichtingendiensten in ons land van bij de onafhankelijkheid baden in de oude napoleontische traditie van de “Police Générale”. Bonaparte plaatste de politie niet naast bestuur en justitie, maar *erboven*. De politie moest de *héle* samenleving controleren, dus ook wat het bestuur en de justitie hierin deden³. De “Police Générale” was voor hem een geheim, machtig en onontbeerlijk wapen in de handen van de keizer, een politieke politie, met informanten, tipgevers en sterke banden met tal van politiekorpsen. Kortom, inlichtingendiensten werden beschouwd als de “ogen en oren” van de uitvoerende macht, die tevens de controle op de andere machten voerde. De idee van de “Police Générale” stond dan ook op gespannen voet met de gedachte van parlementaire controle, sterker nog, ze was er uiteindelijk de negatie van. Dat is dan ook de reden waarom de Grondwetgever verzuimde bij de Belgische onafhankelijkheid te voorzien in een wettelijk kader ter zake. Het gevolg hiervan was dat de inlichtingendiensten lange tijd de permanente speelbal zijn gebleven van machtsverwerving tussen diverse ministeries zoals Justitie, Binnenlandse Zaken en Defensie.

Deze bijdrage beoogt geen volledigheid. Dat is niet mogelijk gebleken in het bestek van deze publicatie. Overigens blijven de bronnen omtrent de Openbare Veiligheid, ondanks de groeiende transparantie en het toenemend wetenschappelijk werk ter zake, eerder schaars en fragmentair. Daarenboven is volledigheid niet noodzakelijk om bovenstaande uitgangspunten te verduidelijken. Integendeel zou een al te grote exhaustiviteit met zich mee hebben gebracht dat de grote lijnen van het verhaal zouden verdwijnen in een overvloed aan details.

¹ Professor doctor emeritus, Universiteit Gent, Vakgroep Strafrecht & Criminologie.

² Als we deze evolutie vergelijken met deze van de Gendarmerie, valt het op dat de Grondwet van 1830 wel degelijk een wet inzake deze politiedienst in het vooruitzicht stelde. De Wet op de Rijkswacht heeft ook lang op zich laten wachten, ze kwam er slechts in 1957, terwijl de toezichtswet op de parlementaire controle op de politiediensten slechts naderhand tot stand kwam.

³ De leidende politieke rol werd waargenomen door de minister van Algemene Politie (“Police Générale”), Joseph Fouché.

1. De Belgische Onafhankelijkheid, de Openbare Veiligheid en de Orangisten

De Hollandse overheersers, onder leiding van Willem I, nemen het Napoleontisch politiestelsel over in 1815. Vanaf 1815 wordt Cornelis Felix van Maanen aangesteld tot minister van Justitie. Een minister van Politie bestaat niet langer. van Maanen handhaaft echter de grondgedachte van de Franse "Police Générale", waarbij een inlichtingendienst de leiding neemt over het politieapparaat bij het inwinnen van politieke informatie (Van Oustrive et al., 1992).

In 1830 doet de Belgische Revolutie zich voor, welke tot de onafhankelijkheid van België zal leiden. Nog voordat België haar onafhankelijkheid uitroept, richt het Voorlopig Bewind van de Zuidelijke Nederlanden op 25 september 1830 de Openbare Veiligheid in (Plaisant, 1830). Op 15 oktober 1830⁴ worden vijf administrateurs-generaal benoemd voor vijf comités die de kern moeten worden van vijf toekomstige ministeriële departementen: Oorlog, Binnenlandse Zaken, Financiën, Justitie en Openbare Veiligheid. Enkele dagen later kwam daar ook nog een commissie Buitenlandse Zaken bij. Een dag later wordt het besluit aangevuld met nog een ander. Door middel van deze besluiten wordt de administrateur-generaal van de Openbare Veiligheid, Isidore Plaisant, benoemd en worden hem een aantal bevoegdheden toegekend. Plaisant is jurist, lid van de Brussels burgerwacht en één van de hoofdfiguren van de Belgische revolutie (Cools et al., 2005). Hij staat in de eerste plaats in om de invloed van Oranje op de aristocratische en opkomende industriële milieus in te dijken. De bevoegdheden van de administrateur-generaal worden beperkt tot *"het toezien op de uitvoering van de wetten en reglementen van Algemene Politie"*. Hij mag de politiediensten vorderen om de uitoefening van zijn opdrachten te garanderen (Van Oustrive et al., 1992).

In deze toestand van onzekerheid op internationaal vlak is het van groot belang ieder mogelijk gevaar in het oog te houden. Daarom krijgt de Openbare Veiligheid een grote vrijheid (Velle et al., 2003). Op 13 december 1830 brengt administrateur-generaal Plaisant verslag uit aan het Nationaal Congres omtrent de stand van zaken in het land met betrekking tot de Openbare Veiligheid (Plaisant, 1830). Hij onderhoudt de vergadering over de wanorde en de provocaties die het land heeft ondergaan. Plaisant werpt zich op in zijn betoog als leider van de politie. Hij pleit voor een onafhankelijke politie, autonoom ook van de regering, waarmee hij aangeeft dat hem nog steeds het napoleontische model van "La Police Générale" voor ogen staat. Hij houdt een vurig pleidooi ten voordele van de creatie van een "centraal punt" waar de politie en andere diensten hun informatie aan moeten doorspelen en kunnen terugvinden. En hij rondt af met te stellen: *"Naar dit centrale punt (...) moeten alle inlichtingen worden verzonden. Daar worden ze met elkaar in verband gebracht, worden ze tegen elkaar afgewogen, meegedeeld aan die overheden waarvoor ze nuttig kunnen zijn, en die kunnen dan de noodzakelijke maatregelen treffen en nagaan hoe ze door een algemeen toezicht nadelige projecten en schendingen van de sociale orde kunnen voorkomen. Dit is, mijne heren, de opdracht die werd toevertrouwd aan de algemene administratie van de Openbare Veiligheid"* (Plaisant, 1830, 390; de Le Court, 1903)⁵.

Op 7 februari 1831 wordt de Grondwet goedgekeurd. Als staatsvorm wordt geopteerd voor een constitutionele monarchie binnen een parlementaire democratie. België krijgt één van de meest liberale grondwetten uit deze tijdsperiode (Keunings, 1988; Delhay, 1995; Lamberts, 2001). In de Grondwet wordt niets ingeschreven omtrent een dienst die zou moeten instaan voor de Openbare Veiligheid, laat staan omtrent de controle erop. Toch blijft de administrateur-generaal in functie. Het Nationaal Congres voert wel een debat, maar niet over de parlementaire controle op de dienst, zoals gewenst door bepaalde leden, maar enkel over de positie van de administrateur-generaal (Libert, 2005). Keunings (1989, 4) merkt op dat de Belgen van bij de start van de nieuwe staat opteren voor terugkeer naar een zeer strenge decentralisatie, waarbij aan de burgemeesters een centrale rol wordt toebedeeld (Keunings, 1988). Het is dan ook logisch dat de Openbare Veiligheid regelmatig met de burgemeesters in aanvaring zal komen. Enerzijds beschouwen de burgemeesters de

⁴ Pasinomie, 1830-1831, I, 30-31.

⁵ Pandectes belges, T. IV, Administration de la Sûreté Publique, 433.

gemeentelijke korpsen als “hun” politie, terwijl de Openbare Veiligheid deze korpsen als een verlengstuk beschouwen van haar opdracht in het kader van de “Police Générale”.

In datzelfde jaar, op 16 februari 1831, verdwijnt de functie van administrateur-generaal en komen er ministers voor in de plaats. De voormalige comités zijn uitgegroeid tot ministeriële departementen, met uitzondering van de Openbare Veiligheid, die een administratie blijft onder de leiding van een administrateur-generaal. Er was even sprake van een onafhankelijk Ministerie, maar dit “*ministère de l’arbitraire*” werd afgewezen omdat het teveel deed denken aan het ministerie van Politie uit de Franse periode onder Fouché. Reeds op 3 maart 1831 wordt de Openbare Veiligheid opgeslorpt door het ministerie van Binnenlandse Zaken (Libert, 2005).

In mei 1831 wordt Emmanuel François, voormalig lid van het Nationaal Congres en Luxemburgs advocaat, benoemd tot administrateur-generaal van de Openbare Veiligheid, in opvolging van advocaat-generaal Plaisant. Hij beschikt over twee klerken, twee expeditieklerken en een deurwachter. François betreurt dat hij niet over geheime archieven beschikt, noch over dossiers aangaande onder toezicht geplaatste vreemdelingen. Hij krijgt de informanten van zijn voorganger doorgeschoven, waaronder hij - naar zijn oordeel - zes “onbetrouwbare personen” aantreft. In feite is hij in grote mate afhankelijk van de gendarmerie, die hem elke maand een verslag over het klimaat bij de openbare opinie bezorgt (Keunings, 1987). Hij beklagt er zich over niet te beschikken over spionnen in het buitenland, terwijl het land overspoeld wordt door geheimagenten die betaald worden door de Hollandse regering.

De regering dient voor het eerst een wetsvoorstel in op 1 oktober 1831 “aangaande de Veiligheid van de Staat”⁶ bij de Kamer van Volksvertegenwoordigers, bij monde van de ministers Jean Raikem (Justitie)⁷ en Felix De Meûlenaere (Binnenlandse Zaken)⁸. In het oorspronkelijk voorstel trekt de regering behoorlijk wat bevoegdheden naar zich toe in de vrijwaring van de Openbare Veiligheid. Het voorstel wordt grondig geamendeerd en wordt op 6 oktober 1831⁹ in de Kamer voorgesteld. Het uiteindelijke voorstel stelt diegenen strafbaar die contacten onderhouden met vijandelijke mogendheden of inlichtingendiensten, en daardoor de militaire of politieke situatie van België schaden. Er wordt voorgesteld de administrateur-generaal van de Openbare Veiligheid ruime bevoegdheden toe te wijzen, onder het onmiddellijk gezag van de ministers, zonder hierbij op enigerlei wijze controle te voorzien vanwege het Parlement. Het voorstel wordt na drie dagen intensief debatteren ingetrokken, als gevolg van de tegenstand van de meerderheid van de sprekers, die ruim de voorkeur geven aan het lokale gezag van de burgemeesters ten nadele van de centrale macht. De eerste poging om de Openbare Veiligheid van een wettelijk kader te voorzien wordt hiermee afgevoerd. De Openbare Veiligheid slaagt er dus niet in de hand te leggen op de gemeentelijke politie. De burgemeesters willen niet in dit politieke project meestappen (Keuning et al., 2004).

Op 9 januari 1932 wordt de Openbare Veiligheid naar Justitie overgeheveld, bij Koninklijk Besluit op initiatief van minister van Justitie Jean Raikem (Libert, 2005), zonder dat er een wet voorhanden is om dit KB te kaderen^{10 11}. Het hoofd van de Openbare Veiligheid wordt in het KB ermee belast toe te zien op de uitvoering van de wetten en de reglementering inzake de “Police

⁶ 1 octobre 1831, Projet de loi concernant la Sûreté de l’Etat, présenté par les Ministres de la Justice et de l’Intérieur, Rapport à l’appui du projet de loi ayant pour objet la Sécurité de l’État.

⁷ Raikem speelde een belangrijke rol in het Nationaal Congres. De eerste wet op de rechterlijke organisatie werd door Raikem voorgesteld. Hij bracht ook de Openbare Veiligheid (Sûreté) en het Gevangeniswezen onder de verantwoordelijkheid van de minister van justitie.

⁸ Nadat de nieuwe koning op 21 juli 1831 was geïntroniseerd en de eed had afgelegd, belastte hij de Mûelenaere met de samenstelling van een regering.

⁹ 6 octobre 1831, Rapport de la section centrale, fait par M. Bourgeois, Sur le projet de loi concernant la Sûreté de l’Etat, Chambre des Représentans.

¹⁰ Handgeschreven correspondentie, bron: Veiligheid van de Staat.

¹¹ Pas in 1884 zal men zich bewust worden van het illegale karakter van dit besluit. Een ambtenaar kan immers geen bijzondere machten toegekend krijgen bij KB (Libert, 2005). In 1884 stelt men vast dat het besluit in feite continu werd toegepast en intussen 35 keer de begroting werd gestemd.

Générale” onder de bevoegdheid van de minister van Justitie. Het wordt hem toegelaten rechtstreeks te corresponderen met de andere ministers, met alle openbare ambtenaren, met de officieren van de gendarmerie en met de commandanten van de verschillende brigades van dit korps. Hij kan hen vorderen om de noodzakelijke acties te ondernemen die moeten toelaten de wetten en de reglementering inzake de “Police Générale” te doen toepassen. Nog steeds ademt het KB met andere woorden de napoleontische gedachte uit, afkomstig uit het verleden. In de praktijk komt het erop neer dat de dienst contacten dient te onderhouden met de politie en wordt gesuggereerd dat administrateur-generaal van de Openbare Veiligheid zich boven de andere diensten van de Openbare Macht situeert (Picard & d’Hoffschmidt, 1881). De burgemeesters, die verantwoordelijk zijn voor de gemeentepolitie, zien de samenwerking tussen “hun” politie en de Openbare Veiligheid met lede ogen aan, terwijl de Openbare Veiligheid zich beklaagt over het gebrek aan medewerking vanwege de gemeentepolitie (Keunings, 1989, 7)¹².

Tussen 1831 en 1834 doen zich nogal wat anti-orangistische collectieve acties voor in Brussel, Antwerpen, Gent en Luik (Deneckere, 1996). De Openbare Veiligheid wordt terug ondergebracht bij Binnenlandse Zaken (Libert, 2005), en de orangisten gaan grotendeels ondergronds. De talrijke overhevelingen van de Openbare Veiligheid zijn in wezen te verklaren doordat de politieke klasse er telkens vanuit gaat dat disfuncties het gevolg zijn van organisatorische kwesties en opgelost kunnen worden door een eenvoudige overheveling. Het komt bij het Parlement en bij de regering blijkbaar niet op dat het gaat om het ontbreken van een effectieve controle op de dienst (Libert, 2005).

De zgn. “plundering van de Brusselse adel” (ook : “le sac d’avril”) vindt plaats op 5 en 6 april 1834. Het gaat om een afrekening van pro-Belgische betogers op de orangistische adel, die nog veel aanhangers kent in het jonge België (Van Kalken, 1936, 9-35). Het leger wordt ingezet op vordering van de Brusselse burgemeester, en wordt voorwerp van kritiek omwille van haar betwiste optreden (Deneckere, 1996). Leopold I komt tussen ten aanzien van de minister van Binnenlandse Zaken (Simon, 1963, 62) en beveelt aan: “*Tracht de politie zo te organiseren dat zij inlichtingen inwint bij goedwillende personen uit de samenleving*” (Bronne, 1943). Bij gebrek aan personeel ziet de Openbare Veiligheid zich verplicht een beroep te doen op de gemeentelijke polities. De relaties tussen de Openbare Veiligheid en de plaatselijke overheden blijven echter gespannen (Keunings, 1988).

De minister van Justitie D’Huart dient op 15 mei 1834 een wetsvoorstel in met betrekking tot de Openbare Veiligheid, naar aanleiding van de “plundering van de Brusselse adel”¹³. In essentie komt het voorstel erop neer dat de bestuurlijke overheden in hiërarchische orde (burgemeesters, gouverneurs, minister) de gewapende macht (gendarmerie en/of de burgerwacht) preventief kunnen vorderen wanneer de openbare orde wordt bedreigd. Vrij vlug worden in het Parlement dan ook de debatten geopend over de Openbare Veiligheid¹⁴, echter zonder enig resultaat. Twee stellingen staan lijnrecht tegenover elkaar: sommigen pleiten voor het behoud van een politieke politie ten bate van de regering, anderen vinden de Openbare Veiligheid weinig doeltreffend (Keunings, 1988). De kredieten die het Parlement toestaat aan de Openbare Veiligheid zijn behoorlijk klein en schommelen tussen de 30 à 45.000 frank. Omtrent de inrichting van een parlementaire controle wordt niet ingegaan.

Een nieuwe poging wordt ondernomen op 27 augustus 1839 door de toenmalige administrateur-generaal van de Openbare Veiligheid Emmanuel François om zijn dienst van een wetgevend kader te voorzien. François komt terug op de oude Franse gedachte en stelt voor alle politiemensen van het rijk onder het rechtstreeks gezag te plaatsen van een directeur-generaal van de Openbare Veiligheid. In feite doet François een voorstel voor een directoraat-generaal van een Algemene Politie van het Rijk¹⁵. Zo eigent hij zich in het voorstel ondermeer het recht toe wetten en

¹² A.G.R., Police des étrangers, d.g., n°93 (geciteerd door Keunings (1989, 7)

¹³ 18 juni 1834, Rapport fait par M. D’Huart, au nom de la section centrale, Sur le projet de loi présenté par M. le ministre de la justice dans la séance du 15 mai 1834, sur la Sûreté Publique, Chambre des Représentans.

¹⁴ Mon. B., 22 janvier 1835.

¹⁵ Handgeschreven correspondentie, bron: Veiligheid van de Staat.

reglementen inzake de Openbare Veiligheid te publiceren (sic). In september 1939 schrijft Ernst naar zijn ambtsgeenoot van Binnenlandse Zaken¹⁶. Hij wijst erop dat de achterliggende gedachte om een sterkere politie op de been te brengen een goede gedachte is, doch dat in het voorliggend ontwerp het gevaar schuilt van een politieke politie die ingaat tegen de bevoegdheden van de politie. Het komt volgens de minister van Justitie niet toe aan een centrale macht om de lokale belangen te behartigen. De minister is de gedachte van een politieke politie wel genegen, doch deze zou zich moeten beperken tot de Openbare Veiligheid en dus niet alle andere politie instanties mogen impliceren. Opnieuw komt het onderwerp van de controle op de Openbare Veiligheid op geen enkele wijze aan de orde.

Met de invoering van de Gemeentewet van 30 maart 1836 worden de bevoegdheden inzake politie eenduidig aan de burgemeesters overlaten. Het is de logische consequentie van het wantrouwen van het Parlement in de centrale macht (Keuning et al., 2004). De Openbare Veiligheid is er niet in geslaagd de hand te leggen op de gemeentelijke korpsen (Van Outrive et al., 1992; Renaut, 1999; Vandendriessche, 2001). Als reactie op de nieuwe gemeentewet komt een nieuw wetsvoorstel tot stand in de schoot van de Openbare Veiligheid¹⁷. Opnieuw wordt voorgesteld een directeur-generaal van de politie aan te stellen, ditmaal echter met provinciale directies die onder de verantwoordelijkheid van de directeur-generaal zouden moeten ageren. De provinciale directeurs zouden dan over de politiebevoegdheden beschikken die bij gemeentewet van 1836 aan de gemeentelijke overheden werden overgedragen. Het voorstel blijft in de fardes van de Openbare Veiligheid opgeborgen zonder enig politiek gevolg. De poging om de Openbare Veiligheid van een wettelijke grondslag te voorzien en de gemeentelijke autonomie te doorbreken op het vlak van politie blijft dan ook opnieuw zonder enig gevolg.

De Openbare Veiligheid veranderde niet fundamenteel sinds haar ontstaan. De controle die op de vage activiteiten van deze dienst wordt uitgeoefend is eerder symbolisch van aard. Er wordt veel meer gediscussieerd over de plaats van de dienst in het staatsbestel, meer bepaald omtrent de controle die de dienst zou kunnen uitoefenen over het politiebestedel, dan over de parlementaire controle op de dienst zelf. Als er al initiatieven worden genomen tot het wettelijk omkaderen van de Openbare Veiligheid, komen deze voort uit de Openbare Veiligheid, in de nostalgische geest van de oude napoleontische gedachte aan de "Police Générale". De wetgever verzet zich tegen deze gedachte door de burgemeesters middels de gemeentewet autonoom zeggenschap te geven over hun gemeentelijke politie, wars van de wens van de leiding van de Openbare Veiligheid, maar niet door zichzelf een controle-instrument te verschaffen.

2. Centralisme en gemeentelijke autonomie op gespannen voet

Alexis Hody volgt de overleden Emmanuel François op als administrateur-generaal van de Openbare Veiligheid op 3 januari 1839 (Keunings, 1985-1986). Hij bouwt de Openbare Veiligheid verder uit, onder meer door een uitgewerkt fichesysteem, door regelmatige contacten met buitenlandse veiligheidsdiensten, door de aanwerving van bekwame medewerkers en door het gebruikmaken van de ontluikende fotografie¹⁸. In 1840 verhuist de Openbare Veiligheid opnieuw naar het departement Justitie en wordt samengevoegd met de Administratie der Gevangenen (Libert, 2005).

Er zijn nogal wat politieke vluchtelingen die uit Frankrijk het land binnenstromen. Het toezicht op vreemdelingen wordt vanaf 1840 aangescherpt onder administrateur-generaal Hody (Cuvelier, 1939, 12-35). De Openbare Veiligheid heeft ook de handen vol met het opkomend socialisme (Kuyper, 1930). Vooral Franse en Duitse asielzoekers proberen ze zo veel als mogelijk te weren (Bronne, 1959). Hody zorgt ervoor dat er een omzendbrief komt op 13 februari 1840 die de

¹⁶ Handgeschreven correspondentie, bron: Veiligheid van de Staat.

¹⁷ Handgeschreven correspondentie, bron: Veiligheid van de Staat.

¹⁸ In 1840 kreeg hij er de opdracht bij van inspecteur generaal van de gevangenen. Samen met Edouard Ducpétiaux en Adolphe Quételet, werd hij één van de voorvechters van het cellulair systeem. Hij bleef deze tweede functie uitoefenen tot in 1848.

gemeentelijke politie verplicht dagelijks een lijst te bezorgen van alle vreemdelingen die tijdelijk of definitief in het land wensen te blijven (Libert, 2005). De uitwijzingen gebeuren niet altijd op wettelijke gronden en dat wordt door de rechtbanken, tot in Cassatie, vastgesteld. Vanaf datzelfde jaar moeten de Procureurs-Generaal gegevens verstrekken aan de Openbare Veiligheid over het resultaat van hogere beroepen in correctionele zaken en de aard van de processen aangespannen voor de assisenhoven, vooral in verband met vrijspraken van vreemdelingen. In datzelfde jaar worden legercommandanten verplicht een uittreksel te bezorgen uit het inschrijvingsregister betreffende elke vreemdeling die het Belgische leger verlaat (Libert, 2005). Met de omzendbrief van 6 januari 1942 moeten de gemeentebesturen de activiteiten van vreemdelingen nagaan en de Openbare Veiligheid rapporteren over hun betrokkenheid bij buitengewone omstandigheden. De controle van de Openbare Veiligheid op andere instanties wordt alsmaar groter, terwijl de controle op de dienst zelf achterwege blijft.

De wens van Hody om de politie te centraliseren brengt hem in conflict met sommige burgemeesters, ondermeer met Charles de Brouckère, toenmalig burgemeester van Brussel. Het blijkt dat de Openbare Veiligheid beschikt over tal van informanten, waarvan de betaling door het Rekenhof als geheime uitgave wordt beschouwd, en dus oncontroleerbaar blijft voor het Parlement. Het gevolg van het conflict met de Brouckère is dat Hody wordt verzocht ontslag te nemen.

De territoriale bevoegdheid van de officieren van gerechtelijke politie zorgt voor moeilijkheden, vooral in het Brusselse. Een eerste poging om het probleem aan te pakken komt tot stand, wanneer in 1872 besloten wordt een speciale afdeling van een 50-tal leden in de schoot van de gemeentelijke politie van Brussel op te richten die zich uitsluitend met gerechtelijk werk zal bezighouden. Tussen 1872 en 1880 zijn de paspoortbrigade en de gerechtelijke afdeling van de Brusselse politie echte filialen van de Openbare Veiligheid (Libert, 2005). In februari 1880 schaft de toenmalige burgemeester van Brussel Anspach de gerechtelijke sectie terug af. Hij stelt immers vast dat de afdeling volkomen aan zijn controle ontsnapt. Anspach wenst niet langer een stedelijke dienst te financieren, die voor het hele land werkt (De Le Court, 1969, 13).

Georges Gautier de Rasse wordt in 1882 administrateur-generaal van de Openbare Veiligheid. De activiteit van de dienst is in deze periode vooral gericht tegen de quasi-revolutionaire activiteiten binnen de socialistische beweging en tegen anarchisten (Puissant, 1979). In beide gevallen zijn er heel wat vreemdelingen bij betrokken. In 1882 roept de Brusselse burgemeester Buisson zijn politie tot de orde en verzoekt enkel nog informatie over socialisten en anarchisten door te spelen naar de Openbare Veiligheid (Keunings, 1983, 153-154).

Op 12 maart 1883 maakt Gautier een wetsvoorstel over aan de minister van Justitie¹⁹. Het is het vierde in rij dat uitgaat van de Openbare Veiligheid. Het voorstel strekt ertoe om in Brussel een politie op te richten die bevoegd is inzake de openbare veiligheid, de vreemdelingenpolitie en de bijstand bij de strijd tegen de criminaliteit. Daar waar het gaat om de openbare veiligheid en de vreemdelingenpolitie wordt voorgesteld dat het personeel zal werken voor de Openbare Veiligheid, onder de verantwoordelijkheid van de minister van Justitie op het volledige territorium van het land. De dominantie van de uitvoerende macht kan niet groter zijn, ondanks de aanzwellende kritiek in het Parlement omtrent het gebrek aan controle op de Openbare Veiligheid en het gebrek aan transparantie (Van Ostrive et al., 1992, 86). Er komt niets van het voorstel terecht. Een aantal gebeurtenissen zullen immers de bespreking ervan flink doorkruisen.

Alfred Dufuisseaux, de stichter van de "Republikeinse Socialistische Partij" in 1887, denkt dat het uur van de grote confrontatie geslagen is. Hij roept op tot het houden van volksvergaderingen en wil een "constituante" samenstellen. Op 2 december 1888 houden de aanhangers van Dufuisseaux een geheime bijeenkomst te Châtelet om een revolutionaire staking voor te bereiden. Het komt tot een assisenproces. Tijdens het proces blijkt dat de Openbare Veiligheid een provocatie organiseerde om de Waals-revolutionaire beweging te discrediteren (Mommen, 1980, 52-53). De provocateurs schrokken er niet voor terug dynamiet te gebruiken om de spanning op te drijven en stelden zelfs voor Leopold II te vermoorden (Dijck, 1959, 370). Het blijkt dat administrateur-generaal Gautier over

¹⁹ Handgeschreven correspondentie, bron: Veiligheid van de Staat.

inlichtingen beschikte die hij naar de oppositie doorspeeld had, terwijl zijn eigen minister, Jules Lejeune, er zich over beklagt niet over deze inlichtingen te hebben beschikt (Christiaensen, 2004), waaruit blijkt dat zelfs de controle door de uitvoerende macht op de dienst wel erg lacunair was.

Over deze zaak, “le grand complot” genoemd, worden talrijke interpellaties gehouden in het Parlement. De liberale volksvertegenwoordiger Jules Bara gaat in het Parlement tekeer tegen Beernaert, die hij beschuldigt het oproer te hebben uitgelokt om een streng optreden tegen links te kunnen rechtvaardigen. Bara is vanaf 4 december 1898 vier dagen lang aan het woord. Hij maakt het proces van de Openbare Veiligheid en van hoge medeplichtigen. De administrateur-generaal van de Openbare Veiligheid, de Rasse, wordt in 1890 “op disponibiliteit” gesteld en al zijn bevoegdheden werden hem ontnomen door minister August Beernaert. Het budget van de Openbare Veiligheid wordt drastisch teruggeschoefd van 60.000 tot 15.000 Bfr. (Libert, 2005). Op 25 januari 1890 wordt de functie van administrateur-generaal afgeschaft en er wordt een directeur-generaal geïnstalleerd met beperkte bevoegdheden. Voortaan kan alleen de minister van Justitie (en niet langer de directeur-generaal zelf) zich voor veiligheidsaangelegenheden tot openbare ambtenaren wenden, maar in feite zal de minister al snel hij een groot deel van zijn prerogatieven terug delegeren naar de directeur-generaal, zodat alles in feite bij het oude blijft (Suys, 1980, 24).

Het is temidden van deze roerige periode dat besloten wordt een “neutrale zone” in te stellen rond het koninklijk paleis, het Parlement en de ministeries te Brussel. De neutrale zone moet als het ware een afzonderlijke gemeente vormen, waar het Brussels korps onder het bevel van de regering zou optreden tegen de oproerkaaiers. Eerste minister Beernaert sluit er in 1890-1891 een akkoord over met de burgemeester van Brussel. Alle betogingen in de zone worden verboden. De regering kan voortaan de politie vorderen om de orde te handhaven, zonder eerst de lokale overheid te raadplegen (de Selliers de Moranville, 1939, 318-319). Deze regeling, die tot op vandaag nog steeds geldt, krijgt geen wettelijke basis.

Op 12 februari 1897 komt er een nieuwe wet op de vreemdelingen. De socialisten zijn verontwaardigd over de protectionistische reflex van de regering. Die wordt ervan beschuldigd de macht over de vreemdelingen volledig in handen van de politie te geven²⁰. In het Parlement worden willekeurige uitwijzingen aan de kaak gesteld. Men blijft illegaal optreden, ook tegen voorlopig verblijvende vreemdelingen. Men drijft ze uit bij KB, hoewel dit wettelijk enkel kan voor legaal gevestigde vreemdelingen. Als ze het land weer binnenkomen, worden ze gevangen gezet²¹. Bovendien gebeuren er voortdurend administratieve uitwijzingen bij gewone politiematregel, zonder enige formaliteit. De geldigheid van de toepassing van deze “uitzonderingswetten” wordt uiteraard ernstig betwist. Toch gaat de Openbare Veiligheid gewoon door met aanhoudingen, uitwijzingen of gevangenneming van vreemdelingen, met als enige argument dat hun aanwezigheid op het grondgebied wel eens een bedreiging zou kunnen betekenen voor de openbare rust (Godding, 1976, 9-11).

Het is niet eenvoudig in te schatten hoe de Openbare Veiligheid in deze periode precies functioneert. De dienst richt haar acties vooral op vreemdelingen, anarchisten en politieke vluchtelingen. De organisatie en de werking van de Openbare Veiligheid, die nog steeds schippert tussen de ministeries van Justitie en van Binnenlandse Zaken, verandert in wezen niet veel. Er is nog steeds geen wet op de Openbare Veiligheid en deze ontsnapt telkens weer aan de controle van het Parlement. De Openbare Veiligheid blijft in grote mate in handen van de uitvoerende macht en ontsnapt aan elke vorm van externe controle (Van Oustrive et al., 1992, 120).

3. De twee wereldoorlogen

Op politieel vlak is de toestand tijdens de eerste wereldoorlog volkomen gewijzigd. Een reglement van 11 oktober 1916 geeft de centrale uitvoerende macht tijdens oorlog of staat van beleg meer bevoegdhe-

²⁰ X (1934), “L’expulsion des étrangers et le délit de rupture de ban”, in *Revue de Droit Pénal et de Criminologie et Archives Internationales de Médecine Légale*, Janvier, 118.

²¹ Ibidem, 118.

den (Van Outrive et al., 1992). De gendarmerie en de politie vervoegen het leger, waardoor een vacuüm ontstaat.

Bij KB van 1 april 1915 wordt een "Veiligheidsdienst van het Leger" opgericht en dit voor de ganse duur van de oorlog (Vanneste, 2000). Deze dienst wordt belast met de beteugeling van misdaden en delicten in de legerzone, waaronder spionagedaden. Door het decreet van 16 oktober 1916, in volle oorlog, wordt de Militaire Veiligheidsdienst opgericht (Libert, 2005). In 1917 wordt bij het ministerie van Landsverdediging een dienst in het leven geroepen die belast wordt met taken van contraspionage in al haar vormen en van toezicht op subversieve groepen binnen het leger²². Zowat een jaar na de wapenstilstand, op 30 september 1919, wordt de Militaire Veiligheid afgeschaft en vervangen door twee nieuwe veiligheidsdiensten: de Militaire Veiligheid in Bezet Duitsland, uitsluitend belast met de beveiliging van Belgische bezettingstroepen, en de 2de Sectie van de Algemene Staf van het Leger.

Met het KB van 25 november 1925, houdende het organiek reglement van het ministerie van Justitie, wordt de functie van hoofd van de Openbare Veiligheid terug ingevoerd. In de schoot van de Openbare Veiligheid wordt een eerste directie Veiligheid van de Staat opgericht. De tweede directie wordt belast met de Vreemdelingenpolitie en de derde directie met de School voor Criminologie en Wetenschappelijke Politie. René Beltjens, magistraat, wordt in 1929 hoofd van de Openbare Veiligheid bij Justitie. Beltjens is pas 54 als hij plots overlijdt. Robert de Foy, magistraat, vervult vanaf 8 augustus 1933 de taak van dienstdoende administrateur van de Openbare Veiligheid. Op 5 juni 1934 verhuist de Openbare Veiligheid nog maar eens van het ministerie van Justitie naar Binnenlandse Zaken, om een weinig later de omgekeerde weg terug te gaan (Van Outrive et al., 1992).

Intussen wordt bij wet van 25 juni 1934 de Algemene Rijkspolitie (ARP) opgericht, als een administratie van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Dit nieuwe orgaan is een administratieve dienst, wiens rol het is de minister bij te staan bij de uitoefening van zijn opdrachten van administratieve politie. Dit betekent in de praktijk dat de Algemene Rijkspolitie op een regelmatige basis de informatie verzamelt vanwege de politie- en inlichtingendiensten omtrent politieke bewegingen, zogenaamde subversieve groepen, stakingen, meetings, en dergelijke meer (Van Outrive et al., 1992). Blijkbaar is Binnenlandse Zaken het gependel van de Openbare Veiligheid tussen Justitie en Binnenlandse Zaken zo grondig beu dat ze ditmaal met de steun van de regering, én eindelijk bij wet, een eigen dienst op de coördinatie tussen de politiediensten tot stand brengt. De bevoegdheid op de "Police Générale" komt vanaf nu dan ook niet meer voor in de opdracht van de Veiligheid van de Staat.

In 1937 verwerft de Generale Staf van de Krijgsmacht de bevoegdheid over de militaire veiligheid, bij niet gepubliceerd KB²³. Walter Ganshof van der Meersch wordt in februari 1940 voorgedragen als auditeur-generaal bij het Militair Gerechtshof. Hij wordt geïnstalleerd op 9 april 1940.

Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog wordt de Openbare Veiligheid van het ministerie van Justitie overgeheveld, ditmaal naar het ministerie van Landsverdediging bij KB van 8 maart 1940. De administrateur krijgt verregaande bevoegdheden inzake coördinatie van de politiediensten en het speuren naar bewijzen van bedreigingen van burgerlijke en militaire veiligheid (Gerard-Libois & Gotovich, 1971). Vanaf nu staat de Foy aan het hoofd van de pas opgerichte dienst. In een brief van de hand van Louwage²⁴ staat uitdrukkelijk vermeld "*dat het de Auditeur-Generaal was*" (n.v.d.r. Ganshof van der Meersch dus), "*die de Veiligheid van de Staat in werkelijkheid leidde*".

Met de oorlog die dreigt worden veiligheidsmaatregelen genomen. Een coördinatiecomité wordt opgericht dat de maatregelen moet voorbereiden die in geval van invasie dienen genomen te worden. Op 16 april 1940 geeft minister van Justitie Janson opdracht aan de procureurs des Konings om lijsten op te maken van Belgische of buitenlandse personen die ervan verdacht worden betrekkingen te onderhouden met Duitse overheden. Op 7 mei 1940 geeft Janson opdracht over te gaan tot arrestatie van verdachten indien vijandelijkheden zouden uitbreken. De oorlogstoestanden

²² Parl. St. Kamer 1995-96, nr.638/14, 7.

²³ K.B. 27 mei 1937 (niet gepubliceerd).

²⁴ Gedactylografeerde correspondentie, bron: Veiligheid van de Staat, dd. 5 september 1940.

brengen met zich mee dat de administrateur-directeur-generaal van de Openbare Veiligheid over enorme bevoegdheden beschikt. Na de inval van de Duitsers in België op 10 mei 1940 wordt door de Belgische regering de staat van beleg uitgevaardigd. Diezelfde dag wordt de Foy het bevel gegeven om alle verdachte Belgen en vreemdelingen te arresteren.

Op 28 mei 1940 capituleert Leopold III en wordt daarmee krijgsgevangene. De regering verklaart dat de koning als krijgsgevangene in de onmogelijkheid is om te regeren. Bijgevolg oefent de ministerraad de koninklijke macht voorlopig uit. De regering gaat in ballingschap. Hubert Pierlot komt in scherp conflict met de Koning naar aanleiding hiervan (Velaers & Van Goethem, 1994). De koningskwestie is meteen een feit. Diezelfde dag keert inspecteur-generaal Louwage terug van de Franse Sûreté, waar hij geconfronteerd werd met een opvallende vijandigheid ten gevolge van de beslissing van Leopold III²⁵. Louwage getuigt van het feit dat een officier van het 2de Franse bureau hem is komen vinden in Poitiers en dat deze de loyaliteit van het personeel van de Staatsveiligheid ten aanzien van de geallieerden in twijfel trok. Ganshof beveelt hem het personeel te waarschuwen loyaal te blijven aan de regering en de geallieerden. Kort hierop richt Fernand Louwage zich vanuit Poitiers tot alle leden van de dienst in een rondschriften²⁶, waarin hij aandringt op loyaliteit ten aanzien van de regering en zich te onthouden van commentaar op de actuele gebeurtenissen.

Begin juli wordt de Foy door de Duitsers gearresteerd en naar Duitsland overgebracht²⁷. Ganshof van der Meersch wordt door de Duitse bezetter opgepakt en tot het einde van het jaar in de gevangenis van Sint-Gillis opgesloten. Eenmaal vrijgelaten begint hij met het organiseren van inlichtingendiensten ten behoeve van de Belgische regering in ballingschap. Nog datzelfde jaar wordt de Veiligheid van de Staat opnieuw overgebracht naar het ministerie van Justitie voor de ganse duur van de oorlog (Vanneste, 2000). De activiteiten van de dienst zijn voortaan echter beperkt tot de Vreemdelingenpolitie, terwijl de Dienst Veiligheid van de Staat officieel wordt afgeschaft. Op 14 augustus 1940 komt de Foy terug in Brussel aan. Hij mag zijn functie terug opnemen en oefent die uit tot aan zijn bevordering tot secretaris-generaal van het ministerie van Justitie in 1943²⁸ (Van Doorslaer, 1990).

Fernand Lepage, magistraat, wordt het hoofd van de Geheime Dienst tijdens de Tweede Wereldoorlog voor de regering in Londen. Hij komt op 5 november 1940 in Londen aan en wordt onmiddellijk aan het hoofd gesteld van de Belgische Dienst voor de Staatsveiligheid, onder de voogdij van de minister van Justitie. Zijn benoeming op 19 november vermeldt hem als 'administrateur ad interim'. Hij zal vier jaar lang die functie bekleden. De opdracht was duidelijk: binnen de clandestiniteit van het verzet de contacten met het bezette land herstellen en alle initiatieven van strijd tegen de bezetter stimuleren (Peeters, 1998). De Belgische regering brengt nauw contact tot stand tussen het Belgische verzet en de geallieerde legerleiding. Veel van de opdrachten van Lepage dienden op het terrein te worden afgesproken en gerealiseerd door het verzet in België, uiteraard in het grootste geheim (De Lovinfosse, 1974).

Lepage krijgt niet altijd steun van Pierlot en van minister van Buitenlandse Zaken Spaak. De eerste vreest dat Lepage te zeer aan de hand liep van de Britse geheime diensten, de tweede vreest het inzetten van ambassadepersoneel in sommige buitenlandse ambassades. Ook is de regering beducht voor conflicten met de 2de Sectie van de Algemene Staf van het Leger, met wie er concurrentie bestaat over wie de bestemming moet zijn van de informatie die uit België komt en wie een beroep kan doen op de Britse diensten (Debruyne, 2004). De acties die door de diensten worden gevoerd zijn in het algemeen voor discussie vatbaar en blijven in duisternis gehuld. Het

²⁵ Gedactylografeerde correspondentie, bron: Veiligheid van de Staat, dd. 5 september 1940.

²⁶ Gedactylografeerde correspondentie, bron: Veiligheid van de Staat, dd. 30 mei 1940.

²⁷ Na verloop van tijd wordt de Foy vrijgelaten, op basis van de goede betrekkingen die de Duitse geheime diensten vóór de oorlog met de Foy en de Belgische Staatsveiligheid hadden onderhouden in de strijd tegen het communisme.

²⁸ De vorige secretaris-generaal, Gaston Schuind had op 1 oktober 1943 een ambtsverbod gekregen. Het was Schuind niet gelukt om van de Duitsers te bekomen dat de Belgische justitie, vanaf de politiediensten tot aan de gerechtshoven, onafhankelijk kon blijven en niet ondergeschikt werd aan de bezetter.

inlichtingenwerk heeft nu eenmaal zijn servitudes inzake discretie. Daardoor verkrijgt de inlichtingendienst echter een te grote autonomie en blijft de transparantie zeer beperkt. De controle over de dienst wordt almaar problematischer. Er heerst trouwens ook binnen de diensten zelf politieke verdeeldheid.

Vanaf juni 1943 wordt Lepage geflankeerd door William Ugeux, uit België ontsnapt, die directeur-generaal wordt van een hervormde militaire directie 'Inlichtingen en Actie'. Vanaf eind juli 1943 wordt Lepage daarenboven overvleugeld door de in Londen gearriveerde Ganshof van der Meersch die het tot Hoog Commissaris voor de Staatsveiligheid schopt, bevoegd voor de coördinatie van het Verzet en voor de handhaving van orde en veiligheid na de Bevrijding (Velu, 1994). Hiermee komt Ganshof zowel boven de Staatsveiligheid als boven de 2de Sectie van de Algemene Staf van het Leger te staan en kan hij de disputen tussen beide arbitreren (Strubbe, 1992). Hij bereidt de naoorlogse repressie en epuratie voor. Het is de Foy die contacten legt met de regering en de Staatsveiligheid in Londen, en meer in het bijzonder met Ganshof van der Meersch en Ugeux. Ondertussen slaagt de Foy erin om in oktober 1943 een akkoord te bereiken met de Duitse bezetter omtrent de continuïteit van de Belgische rechtsgang (Van Doorslaer, 1990). de Foy blijft secretaris-generaal tot aan de Bevrijding van Brussel.

Op 30 augustus 1944 schrijft Lepage vanuit Londen een brief naar zijn minister van Justitie met het oog op het nemen van maatregelen aan de grensposten in het licht van de nakende bevrijding²⁹. Hij vraagt hiervoor personeel te kunnen inzetten afkomstig uit de lokale politiekorpsen en de lokale rijkswacht. Op 1 september 1944 wordt de Foy door de regering in Londen geschorst in zijn functie. Nochtans verklaart de regering dat zijn houding onberispelijk was geweest (Van Den Wijngaert, 1990).

Op 3 september 1944, dag van de bevrijding van Brussel, wordt Ganshof (terug in België) bevorderd tot de graad van luitenant-generaal en bekleedt hij de functie van Hoog Commissaris voor de Staatsveiligheid. Hij is tevens hoofd van de 3de Sectie van de Belgische Militaire Missie bij het hoofdkwartier van de geallieerde strijdmachten. Hij neemt zijn taak van auditeur-generaal bij het Krijgshof weer op, belast met de ontwapening van het verzet, met de vervolging van collaborateurs wegens het plegen van misdrijven tegen de uitwendige veiligheid van de Staat en het weren van "incivieken" uit overheidsdiensten (Dumon, 1994). Het is tijdens deze periode dat hij "vice-koning van België" wordt genoemd. Als hoog commissaris voor de Staatsveiligheid reorganiseert Ganshof de diensten van de staatsveiligheid. Het land is veilig. Op 21 september 1944 keert de regering Pierlot terug uit haar ballingschap te Londen. De oorlogsperiode heeft diepe wonden geslagen, niet in het minst omwille van de interne verdeeldheid in de rangen van de inlichtingendiensten, ontgaan van elke vorm van parlementaire controle.

4. De Koude Oorlog

Na WOII blijft de aandacht uitgaan naar communistische groeperingen, zeker na het uitbreken van de koude oorlog. Maar ook de andere kant van het politieke spectrum, uiterst rechts, wordt in de gaten gehouden. Uit de collaboratie gegroeide extreem-rechtse groeperingen vormen een mogelijke bedreiging voor de eenheid van België³⁰. De Openbare Veiligheid beschikt nog steeds niet over een wettelijke basis. Veel wordt nog steeds geregeld via K.B.'s, al dan niet gepubliceerde M.B's en dienstnota's, waarbij het Parlement in grote mate buitenspel wordt gezet.

Ondertussen is de regering Pierlot vervangen door een regering van nationale eenheid onder leiding van Achille Van Acker, die besprekingen start met het oog op de terugkeer van de koning. Deze lopen op niets uit als blijkt dat de regering troonsafstand eist. Van Acker biedt het ontslag van de regering aan. Leopold III vraagt Ganshof van der Meersch om een regering te vormen, maar hiervoor bestaat geen parlementaire meerderheid. Ganshof vreest dat de terugkeer van de koning

²⁹ Gedactylografeerde correspondentie, bron: Veiligheid van de Staat, dd. 30 augustus 1944.

³⁰ Zo wordt bv. De Vlaamse militanten Orde (VMO) sedert 1953 in het oog gehouden. Ook Voorpost, Were Di en het Front de la Jeunesse kunnen rekenen op de belangstelling van de Veiligheid van de Staat.

aanleiding zou geven tot ernstige rellen en de handhaving van de openbare orde niet kan worden gewaarborgd. Hij weigert de opdracht.

Na de Bevrijding brengt Lepage zijn diensten over naar Brussel. Zoals vele van de Londense medewerkers die aan een nieuwe carrière begonnen of hun vroegere activiteiten hernemen verlaat hij snel de dienst. In januari 1945 wordt de Veiligheid van de Staat opnieuw ondergebracht bij het ministerie van Landsverdediging³¹.

Het politieke klimaat is niet gunstig voor de Foy. Er wordt tegen hem een gerechtelijk onderzoek geopend. In november neemt hij ontslag uit zijn functie. Hij wordt buiten vervolging gesteld³² (Van Doorslaer & Verhoeyen, 1986). Op 1 augustus 1947 komt hij terug naar België en wordt in hetzelfde jaar opnieuw administrateur-generaal van de Staatsveiligheid. De terugkeer van de Foy valt samen met het begin van de acties die gevoerd worden tegen communisten en de Sovjet-Unie, die zouden aanzwellen naarmate de Koude Oorlog meer actueel wordt (Debruyne, 2005)³³.

Bij besluiten van de Regent van 1 april 1948 en van 28 mei 1948 wordt de Veiligheid van de Staat terug bij de Algemene Directie van de Openbare Veiligheid van het ministerie van Justitie gevoegd. Tot 1993 zal de dienst één van de twee afdelingen van de Openbare Veiligheid vormen, samen met de Vreemdelingenpolitie (later de Dienst Vreemdelingenzaken).

De uitzonderingswetgeving van '39 blijft van kracht tot 1 juni 1949, omwille van de repressie ten aanzien van collaborateurs en communisten. De Veiligheid van de Staat blijft ressorteren onder het ministerie van Landsverdediging. Er wordt samengewerkt met de militaire inlichtingendienst. De diensten doen een beroep op militairen, ook op gedetacheerde rijkswachters en leden van de gerechtelijke politie. De Veiligheid van de Staat, maar vooral de militaire inlichtingendienst, doen eveneens een beroep op parallelle, private inlichtingendiensten, die soms nog onder de bezetting binnen de weerstand functioneren. Algemeen kan gesteld worden dat de Openbare Veiligheid zich vooral inlaat met de repressie, met behulp van de inlichtingendiensten uit het verzet (Van Oustrive et al., 1992). In 1947 verwerft de Generale Staf van de krijgsmacht de bevoegdheid over de militaire inlichtingen, de militaire contraspionage en de verwerking van de rapporten van de militaire attachés en de Belgische officieren in het buitenland³⁴.

Het Parlement betoont toenemende interesse in het wel en wee van de inlichtingendiensten. Op 20 april 1948 zegt de parlementair Demany (KPB) in de Kamer: *"Het is voor niemand een geheim dat de hoedanigheid van het personeel van de staatsveiligheid zeer te wensen overlaat. De vroeger afgestane leden van de gerechtelijke politie, die waardevol waren en ervaring hadden, keren terug naar de gerechtelijke politie en er blijven elementen over die nogal fantaisistisch werden gerecruteerd, slecht gevormd zijn en die ons weinig geruststellen. Waar lopen zij school? Wij weten er niets over. Wat is die politie waard en welke is de kwaliteit van haar agenten? Wil men er nog eens 500 aanwerven? Wordt het een soort vrijkorps, bestaande uit twijfelachtige elementen, gevoelig voor een zekere externe druk?"* (Van Oustrive et al., 1992). Het Parlement komt er bekaaid vanaf en komt nauwelijks iets te weten over het functioneren van de inlichtingendiensten en kan haar controlefunctie onmogelijk waar maken. Af en toe verschijnt er één of ander KB en wordt de dienst geleid aan de hand van (niet altijd gepubliceerde) MB's en vooral van niet gepubliceerde dienstnota's. Hoe oefent de regering dan controle uit? Ze krijgt driemaandelijks rapporten over de activiteiten van de Staatsveiligheid. Daarin staat een samenvatting van een aantal confidentiële inlichtingen, die de diensten inwonnen of toevallig verkregen na een onderzoek waartoe de Staatsveiligheid op aanvraag van één van de departementen of ambtshalve was overgegaan.

³¹ Activiteitsverslag van het Comité I, 1995, Titel 1, hoofdstuk 1, 6.

³² Van april 1946 tot maart 1947 is hij rechter in de internationale rechtbank van Tanger om zich in België wat te doen vergeten.

³³ De Staatsveiligheid is, samen met het Tweede Bureau van het Belgisch Leger, betrokken bij het organiseren van 'stay behind' groepen. Dit gebeurt in het grootste geheim en zal pas een halve eeuw later volop bekend raken (Erdman & Hasquin, 1991).

³⁴ Regentsbesluit 23 februari 1947 (niet gepubliceerd).

In 1958 wordt Ludovic Caeymaex, magistraat, administrateur-generaal hoofd van de Openbare Veiligheid, in opvolging van de Foy, van wie hij de adjunct was³⁵. De dienst blijft onder de bevoegdheid van de minister van Justitie, en bevat twee afdelingen: (1) de Vreemdelingenpolitie, die de wettelijke en administratieve bepalingen inzake vreemdelingen toepast; en (2) de Veiligheid van de Staat, die samengesteld is uit centrale directies en buitendiensten.

In 1964 treedt administrateur-directeur-generaal van de Openbare Veiligheid, Caeymaex, in de openbaarheid met een tekst over de *"Machten, zendingen en methoden van de Veiligheid van de Staat"* (Caeymaex, 1964). Hij ziet voor de Veiligheid een algemene en bijzondere zending weggelegd. Wat betreft de algemene zending blijft de auteur bijzonder vaag: *"De algemene zending aan de Veiligheid van de Staat toegedeeld ligt in deze zin zwaar van woorden en van betekenis; het is haast onmogelijk deze zending op klaardere wijze te definiëren, omdat in feite de concrete zendingen van de Veiligheid van de Staat veeltalig zijn, kies en dikwijls door omstandigheden bepaald"*. Bedoeld wordt dat de Veiligheid van de Staat een instrument is van de uitvoerende macht, om zo te waken over *"hare integriteit en de goede gang van haar instellingen, door het behoud van de orde en de openbare vrede te verzekeren"*.

In '72 verschijnt opnieuw een werstuk van de hand van de administrateur-directeur-generaal Caeymaex (1972). De zeer ruime bepaling die hij aan de notie Openbare Veiligheid geeft springt meteen in het oog. Het gaat voor hem om een prerogatief van de uitvoerende macht en het gaat om preventieve, administratieve politie. Caeymaex verwijst in deze tekst verder naar de bijzondere opdrachten van de rijkswacht inzake openbare veiligheid, krachtens de wet van '57. Ook worden al de instanties van administratieve politie opgesomd, die eveneens met de openbare veiligheid gelast zijn: de Algemene Rijkspolitie, de rijkswacht, de procureurs-generaal en hun ondergeschikten, de krijgsauditeurs, de gerechtelijke politie, de administratie van de gevangenisinrichtingen, de dienst gerechtelijke identificatie, de gouverneurs en de arrondissementscommissarissen, de burgemeesters en de gemeentepolitie. De ambtenaren van de Openbare Veiligheid mogen de medewerking van al deze instanties rechtstreeks vragen en hebben toegang tot alle inlichtingen. Blijkbaar leeft toch nog steeds de oude gedachte aan "la Police Générale" door in de kringen van de dienst zelf, waardoor opnieuw de ruime praktijk wordt gelegitimeerd dat alle politiediensten eigenlijk bij het politiek inlichtingenwerk betrokken horen te zijn.

In 1975 wordt Albert Raes (magistraat) adjunct administrateur-generaal van de Openbare Veiligheid bij Caeymaex, die hij twee jaar later opvolgt. Volgens het KB van 25 november '77 beschikt het Bestuur Openbare Veiligheid over een personeelsbestand van 341 personen. Het Bestuur wordt geleid door een administrateur-directeur-generaal en door een adjunct-administrateur voor elk van de twee diensten (Veiligheid van de Staat, Vreemdelingenzaken). Verder zijn er nog zeven directeurs. Tijdens de jaren 70-80 komt de Staatsveiligheid steeds vaker in woelig vaarwater terecht. Bij herhaling wordt de werking van de dienst in vraag gesteld. Een jaren aanslepend probleem is dit van kleine extreemrechtse groepen, waarbij sommige infiltraties van agenten van de Staatsveiligheid worden in vraag gesteld.

Eén en ander geeft aanleiding tot parlementaire interventies. Het lijkt wel alsof het Parlement zich plots bewust is geworden van haar controlefunctie ten aanzien van de verantwoordelijke ministers. Zo stelt VU-senator Vanhaegendoren eindelijk de vraag naar de regelgeving waarop de werking van de Staatsveiligheid gestoeld was³⁶. De interpellant moet het stellen met een bijzonder onvolledig antwoord vanwege de minister³⁷. Zo moeten de parlementairen er genoegen mee nemen dat delen van het budget dat zij stemden bedoeld waren voor "specifieke uitgaven in verband met veiligheidsmaatregelen waarvan de bestemming geheim was".

Bij de bespreking van de begroting 1980 wijst een senator erop dat de Staatsveiligheid beter onder het ministerie van Binnenlandse Zaken zou ressorteren (alweer? sic). De minister van Justitie

³⁵ Vanaf het ontstaan ervan was hij betrokken bij de organisatie van de Stay-behind activiteiten. De Staatsveiligheid had hiervan de leiding voor wat betreft de burgerlijke operaties, onder de afkorting *STC:Mob*.

³⁶ Senaat, Vragen en Antwoorden, Vraag nr. 104 van Vanhaegendoren, 28 augustus '70, p. 1914.

³⁷ Senaat, Vragen en Antwoorden, Vraag nr. 1 van Vanhaegendoren, 13 oktober '70, p. 5.

stelt daar tegenover dat die dienst aanwijzingen moet verschaffen over mogelijke misdrijven tegen de inwendige en uitwendige veiligheid van de staat, en dat de minister van Justitie de gegevens aan de parketten moet overmaken, activiteiten die een minister van Binnenlandse Zaken niet kan verrichten³⁸.

Vanaf 19 juni 1980 gaat de parlementaire onderzoekscommissie van start naar vermeend machtsmisbruik, belangenverstrengeling, criminele en staatsondermijnende praktijken bij de toenmalige politie- en inlichtingendiensten. De commissie wordt voorgezeten door senator Jos Wijninckx. Concrete aanleiding was de toenemende aanwezigheid van extreemrechtse milities in de politieke actualiteit met daarbij geruchten over banden met bepaalde diensten. Hoewel de commissie geen concrete resultaten boekte, stond haar grondige aanpak, met inzet van alle voorrechten en middelen die de Senaat toekomen, model voor de werkwijze van latere onderzoekscommissies. Zonder enige twijfel heeft deze commissie het Parlement pijnlijk bewust gemaakt van haar gebrekkige controlepositie (De Bock, 1981).

Zo maakt de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken, de PS-er Guy Mathot, op 17 december 1980 voor de commissie Wijninckx zijn beklag over het feit dat de samenwerking met Justitie inzake de Veiligheid van de Staat niet zo goed was (SEVI, 1982, 59). De minister van Justitie, Philippe Moureaux, verklaart voor de commissie dat diverse extreemrechtse organisaties geschadwd werden. Hij voegt eraan toe dat de schaarse inlichtingen het echter dikwijls niet mogelijk maakten preventieve maatregelen te nemen (SEVI, 1982, 91-95). Ook administrateur-generaal Albert Raes bevestigt dit voor de commissie Wijninckx (SEVI, 1982, 127-128). De interesse is gewekt voor de controleproblematiek en zal vanaf nu het politieke milieu niet meer loslaten.

5. Besluit: dan toch parlementaire controle

In België bestaan er in 1990 twee inlichting- en veiligheidsdiensten, met name de Veiligheid van de Staat (die ressorteert onder de Minister van Justitie) en de Algemene Dienst Inlichting en Veiligheid (die deel uitmaakt van de generale staf van het leger). Beide diensten fungeren sinds de onafhankelijk in 1830 zonder wettelijke grondslag. De Veiligheid van de Staat wordt door geen enkele wet geregeld, terwijl het bestaan van de Algemene Dienst Inlichting en Veiligheid alleen vastgelegd werd in artikel 14 van het koninklijk besluit van 19 december 1989 houdende organisatie van de generale staf van het leger. Op 4 juni 1990 keurt de Ministerraad het grootschalig Pinksterplan goed. In dit plan verbindt de regering zich ertoe bij het Parlement een ontwerp van wet in te dienen, waarbij de opdrachten en de organisatie van de Veiligheid van de Staat zou worden bepaald. Ook wordt een toezichtswet in het vooruitzicht gesteld op de inlichtingendiensten.

Het is de toezichtswet die er het eerst komt, met de wet van 18 juli 1991 waarbij een Vast Comité van Toezicht op de Inlichtingendiensten wordt opgericht, beter gekend onder de naam "Comité I". Dit comité is samengesteld uit 3 leden die door de Senaat benoemd worden. De opdracht van dit comité is dubbel, enerzijds moet gecontroleerd worden of de diensten de grondwettelijke rechten van individuen niet schenden, anderzijds moet het comité de effectieve werking en de onderlinge coördinatie van de diensten nagaan. Op zijn beurt is het Comité I verantwoording verschuldigd aan een parlementaire begeleidingscommissie. Deze commissie is samengesteld uit 5 senatoren. Eindelijk, na 161 jaar, beschikt het Parlement over een controle-orgaan.

Het mag contradictorisch genoemd worden dat het Parlement de beschikking krijgt over een controle-instrument op de inlichtingendiensten, diensten die in feite nog niet bij wet zijn opgericht. Nog steeds in het verlengde van het grootschalige Pinksterplan neemt de regering hiertoe het initiatief in 1996 met een wetsontwerp, dat zal uitmonden in de wet van 30 november 1998 houdende de regeling van de inlichting- en veiligheidsdiensten. In haar commentaar op het ontwerp merkt de Raad van State op: *"De Grondwet vestigt een stelsel van scheiding der machten, waarin ieder van de drie machten die zij instelt een uitsluitend voor haar weggelegde bevoegdheid bezit en binnen de grenzen van die bevoegdheid los van de andere twee machten staat"*. Enerzijds betekent

³⁸ Senaat, '79-'80, Commissie van Justitie, Begroting '80, verslag van de heer Verbiest, 5 VI nr. 2, p. 71.

dat voor de Raad van State dat de ministers verantwoordelijk zijn tegenover de Wetgevende Kamers, en dus verantwoording dienen af te leggen omtrent het door hen gevoerde beleid aan het Parlement, waarmee het principe van de gangbare parlementaire controle wordt bevestigd, ook inzake het functioneren van de inlichtingendiensten. Anderzijds betekent dat echter ook dat de uitvoerende macht zelf haar organisatie en werkwijze bepaalt, waardoor de oprichting en de organisatie van de inlichtingendiensten een zaak van de regering blijft. Het staat daarentegen de wetgever vrij om zijn eigen bevoegdheden ten volle uit te oefenen door de activiteiten van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten nauwkeurig te omschrijven.

Anderzijds schrijven de initiatiefnemers uitdrukkelijk in hun memorie van toelichting dat de beleidsbepaling inzake inlichting en veiligheid veeleer op regeringsniveau dient te gebeuren en niet op het niveau van de diensten zelf. Kortom, met de invoering van de wet zal het primaat van de politiek, meer bepaald van de uitvoerende macht, uitdrukkelijk bevestigd worden ten aanzien van de inlichtingendiensten. Met dat doel voor ogen besluit de regering een Ministerieel Comité in te stellen om deze beleidsbepaling te realiseren. Dit comité geeft advies over politieke en legislatieve initiatieven op het vlak van inlichtingen en veiligheid³⁹. De Raad van State merkt in dit verband op dat hiermee een belangrijk deel van de bevoegdheid van de uitvoerende macht wordt gedelegeerd, met inbegrip van een aantal wezenlijke kenmerken. Verder bepaalt de wet dat de beslissingen van dit Comité worden uitgevoerd door een College voor inlichtingen en veiligheid, dat belast is de door het Ministerieel Comité uitgezette koers te operationaliseren, de opdrachten te verdelen en te coördineren⁴⁰. Hierbij merkt de Raad van State op dat hierdoor het gevaar bestaat dat op vrij discretionaire wijze het bepalen van de concrete functioneringsregels wordt overgelaten aan een administratief college of zelfs aan de inlichtingen- en veiligheidsdiensten zelf.

Wat er ook van zij, de inlichting en veiligheidsdiensten functioneren niet langer in een wettelijk vacuüm, en zijn voorzien van een parlementaire controle. De nostalgische tijden van "la Police Générale" liggen achter ons en de interne strijd tussen de verschillende ministeries is in grote mate gepacificeerd. Aan het Parlement zelf nu om invulling te geven aan haar controle-opdracht.

Bibliografie

- BRONNE, C. (1943). *Lettres de Léopold 1er, premier roi des Belges*, Bruxelles.
- BRONNE, C. (1959). *La conspiration des paniers percés*, Brussel 1959.
- CAEYMAEX, L. (1964). "Machten, zendingen en methoden van de Veiligheid van de Staat", in *De politieofficier*, nr. 9.
- CAEYMAEX, L. (1972). In *Répertoire pratique du droit belge*, tome IV, Comp.
- CHRISTAENSEN, S. (2004). *Tussen klassieke en moderne criminele politiek. Leven en beleid van Jules Lejeune*, Leuven.
- COOLS, M., DASSEN, K., LIBERT, R., PONSAERS, P. (eds.) (2005), *De Staatsveiligheid: essays over 175 jaar Veiligheid van de Staat*, Brussel: Politeia.
- CUVELIER, F. (1939). *Technique de l'arbitraire ou le 'statut' des étrangers en Belgique*, Bruxelles.
- DE BOCK, W. (1981). *Extreem-rechts en de Staat*, EPO, Berchem.
- DEBRUYNE, E. (2005). *Un service secret en exil. L'Administration de la Sûreté de l'État à Londres, novembre 1940 – septembre 1944*, in: Cahiers d'Histoire du Temps présent, n° 15.
- DEBRUYNE, E. (2004). *Le nerf de la guerre secrète. Le financement des services de renseignements en Belgique occupée, 1940-44*, in: Cahiers d'Histoire du Temps Présent, n°13-14.

³⁹ Momenteel maken de Eerste Minister, de Minister van Buitenlandse Zaken, de Minister van Justitie, de Minister van Landsverdediging, de Minister van Binnenlandse Zaken en de Vice-Eerste Minister en Minister van Economie deel uit van dit Comité.

⁴⁰ Van dit college, dat voorgezeten wordt door een afgevaardigde van de Eerste Minister, maken de chefs van de beide inlichtingen- en veiligheidsdiensten deel uit. Tevens zetelen andere personen in dit college. Het gaat met name om: de leidende ambtenaar van de Algemene Rijkspolitie, de leidende ambtenaar van de Directie Algemene Politiek van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, de Commissaris-Generaal van de federale politie, de voorzitter van de Nationale Veiligheidsautoriteit (NVA) en een vertegenwoordiger van het College van Procureurs-generaal.

- DE CHABROL-CHAMÉANE, F.-E., PLAISANT, I. (1835-1836). *Dictionnaire de législation usuelle contenant les notions du droit civil, commercial, criminel et administratif avec toutes les formules des actes et contrats, et le tarif du droit d'enregistrement, Edition entièrement refondue et augmentée de la législation du royaume de Belgique, Précédé de la Constitution belge annotée par Isid[ore] Plaisant, procureur général près la Cour de cassation*, Brussel, 2 Vol.
- DE LE COURT, E. (1969). "De gerechtelijke politie bij de parketten", in: *De gerechtelijke politie bij de parketten 1919-1969*, Jubileumboek, Nijvel.
- DE LE COURT, J. (1903). *Isidore Plaisant*, in: Biographie nationale de Belgique, t. XVII, Brussel, col.706-711.
- DELHAYE, B. (1995). *Le controle de la sûreté de l'état en Belgique*, Mémoire présenté en vue de l'obtention du diplôme de licencié en Management des Affaires Internationales et Européennes, Facultés Universitaires Catholiques de Mons, Sciences Politiques et Administratives, Année Académique 1994-1995.
- DE LOVINOSSE, G. (1974). *Au service de leurs majestés. Histoire secrète des Belges de Londres*, Strombeek-Bever, Byblos.
- DENECKERE, G. (1996). De plundering van de orangistische adel in april 1834 - De komplottheorie voorbij, in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis / Revue belge d'Histoire contemporaine*, XXVI, 3-4, 29-63.
- DE SELLERS DE MORANVILLE, A. (1939). "Au temps du général Pontus (1884-1887) – Souvenirs", in *La Revue Générale*, Mars.
- DIJCK, J. (1959). "Een politiek proces: het groot complot", in *Rechtskundig Weekblad*, 25 oktober 1959, Jg. 23, nr. 8.
- DUMON, F. (1994). *Walter J. Ganshof van der Meersch et la répression de la collaboration avec l'ennemi*, in: *Journal des Tribunaux*, 26 maart 1994.
- ERDMAN, F., HASQUIN, H. (1991). *Parlementair onderzoek naar het bestaan in België van een geheim internationaal inlichtingennetwerk*, Belgische Senaat, 1990-1991 (referentie: 1117-4)
- GERARD-LIBOIS, J., GOTOVICH, J. (1971). *L'an 40. La Belgique occupée*, Brussel.
- GODDING, P. (1976). "L'expulsion des étrangers en droit belge, Aperçu historique", in *Annales de droit*, XXX.
- KEUNINGS, L. (1985-1986). *Baron Alexis de Hody-Warfusée*, in: Biographie nationale de Belgique, T. XLIV, Brussel, col. 625-633.
- KEUNINGS, L. (1983). De geschiedenis van het Brusselse politiekorps (van 1831 tot 1914), in *Driemaandelijks Tijdschrift van het Gemeentekrediet van België*, juli, n° 145.
- KEUNINGS, L. (1987). Les relations entre l'administration de la Sûreté publique et la police de Bruxelles (1830-1839). Contribution à l'histoire du maintien de l'ordre en Belgique, in *Actes du Colloque des Cercles archéologiques de Nivelles*, t. III, Nivelles.
- KEUNINGS, L. (1988). Geheime politie en politieke politie in België van 1830 tot 1914, in *Panopticon*, 9 (2), 128-158.
- KEUNINGS, L. (1989). Les Grandes Etapes de l'Evolution de la Police Secrète en Belgique au XIXème Siècle, in *Revue du Crédit Communal*, n° 169, 1989/3.
- KEUNINGS, L., MAJERUS, B., ROUSSEAUX, X. (2004). L'évolution de l'appareil policier en Belgique (1830-2002), in *Politieke en Sociale Geschiedenis van Justitie in België van 1830 tot heden*, HEIRBAUT, D., ROUSSEAUX, X., VELLE, K., Brugge: Die Keure.
- KUYPERS, J. (1930). *Jacob Kats, agitator*, Gent.
- LAMBERTS, E., (2001). "België sinds 1830", in: J.C.H. BLOM, E. LAMBERTS eds., *Geschiedenis van de Nederlanden*, Baarn, HBuitgevers, 2001.
- LIBERT, R. (2005). 'In vogelvlucht: De geschiedenis van 175 jaar Veiligheid van de Staat', in COOLS, M., DASSEN, K., LIBERT, R., PONSAERS, P. (eds.), *De Staatsveiligheid. Essays over 175 jaar Veiligheid van de Staat*, Brussel, Politeia.
- LUYKX, Th. (1973). *Politieke geschiedenis van België*, Gent.
- MOMMEN, A. (1980). *De Belgische Werkliedenpartij*, Gent.
- PEETERS, L. (1998). "Het Vast Comité van Toezicht op de inlichtingendiensten: toezicht op en controle over de Belgische inlichtingendiensten", verhandeling bij het eindexamen voor de graad van licentiaat in de criminologie, academiejaar 1997-98.
- PICARD, E., D'HOFFSCHMIDT, N. (1881). Pand. B., t. VI, Bruxelles, kol. 433-436.
- PIRENNE, H. (1933). *Geschiedenis van België*, Deel 7, Samenwerkende Maatschappij Volksdrukkerij, Gent.
- PLAISANT, I. (1830). *Rapport sur la situation du département de la Sûreté publique*, présenté devant le Congrès national, par Isidore Plaisant, administrateur general, Pièces justificatives, n° 216, 387-391.
- PUISSANT, J. (1979). *L'évolution du mouvement ouvrier dans le Borinage*, Brussel.

- RENAUT, M. H. (1999). Vagabondage et mendicité. Délits périmés, réalité toujours quotidienne. *Revue Pénitentiaire et de droit pénal*, 1, 67.
- SEVI (1982), *Het Labyrinth, Private militias en politiewezenen doorgelicht*, met het officieel rapport van de commissie Wijninckx, SEVI-publicatie, 1982/1, Brussel.
- SUYS, W. (1980). *De sectie Veiligheid van de Staat bij het Ministerie van Justitie*, St Baafs-Vijve.
- SIMON, A. (1963), *Léopold 1er*, Bruxelles.
- STRUBBE, F., (1992). *Geheime Oorlog 1940-45*, Tielt.
- TIXHON, A. (2004). *Victor Berden*, in: *Nouvelle Biographie Nationale*, volume 6.
- VANDENDRIESSCHE, A. (2001). De algemene administratieve politie op gemeentelijk vlak in de rechtspraak van de Raad van State. *Tijdschrift voor de Gemeente*, 165-188.
- VAN DEN WIJNGAERT, M. (1990). *Tussen vijand en volk. Het bestuur van de secretarissen-generaal tijdens de Duitse bezetting 1940-1944*, in: *België in de Tweede Wereldoorlog*. Deel 9, Het minste kwaad, uitg. DNB, Pelckmans, Kapellen.
- VAN DOORSLAER, R., VERHOEYEN, E. (1985). *De moord op Lahaut, het communisme als binnenlandse vijand*, Leuven.
- VAN DOORSLAER, R., VERHOEYEN, E. (1986). *L'Allemagne nazie, la police belge et l'anticommunisme en Belgique (1936-1944) - Aspects des relations belgo-allemandes*, in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*.
- VAN DOORSLAER, R. (1990). *De Belgische politie en magistratuur en het probleem van de ordehandhaving*, in: *België in de Tweede Wereldoorlog*. Deel 9, Het minste kwaad, uitg. DNB, Pelckmans, Kapellen.
- VAN KALKEN F. (1936). *Les commotions populaires en Belgique (1834-1902)*. Bruxelles.
- VANNESTE, F. (2000). De wet van 30 november 1998. Houdende de regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdienst, in *Jura Falconis*, Jg. 36, 1999-2000, nr. 3.
- VAN OUTRIVE, L., CARTUYVELS, Y., PONSAERS, P. (1992). *Sire, ik ben ongerust*, Geschiedenis van de Belgische Politie 1794-1991, Leuven: Kritak.
- VELAERS, J., VAN GOETHEM, H. (1994). *Leopold III, de Koning, het Land, de Oorlog*, Tielt.
- VELLE, K., ROUSSEAU, X., HEIRBAUT, D. (2003). *Politieke en sociale geschiedenis van justitie in België*, Gent.
- VELU, J. (1994). *Le Vicomte Ganshof van der Meersch*, in: *Journal des Tribunaux*, 26 maart 1994.